

MAŁGORZATA BYRSKA-FUDALI, JUSTYNA RODAK

**GLINIANKA Z OKRESU LATEŃSKIEGO ODKRYTA
NA TRASIE SIECI CIEPLNEJ W KRAKOWIE NOWEJ HUCIE**

Teren lewobrzeżnej terasy Wisły, szczególnie obszar Nowej Huty, w ostatnich wiekach p.n.e. zamieszkiwany był przez społeczności tworzące grupę tyniecką. Osady jej najmłodszej fazy odkryte zostały m.in. w Krakowie Krzesławicach 41, w Krakowie Pleszowie 20 i w Krakowie Mogile 1. Osada w Krakowie Krzesławicach badana była w latach 80-tych ubiegłego wieku (Poleska, Toboła 1987; 1988; 1989) i w latach 2018-2020¹. Ratownicze badania archeologiczne związane z budową sieci ciepłej zostały przeprowadzone również na stanowisku 41 w Krakowie Krzesławicach, a zlokalizowane były w odległości ok. 10-15 m na wschód od wykopów przebadanych w latach 80-tych XX w. (por. Bober 2020, Mapa 1, Tabl. I). Niestety, w obrębie całego wykopu przebiegającego przez stanowisko Kraków Krzesławice 41 nie stwierdzono materiałów i obiektów datowanych na okres lateński (podobnie, jak i innych pradziejowych obiektów).

W sąsiedztwie osady w Krakowie Krzesławicach, w trakcie ratowniczych badań archeologicznych prowadzonych w latach 2014-2015 na trasie sieci ciepłej w Nowej Hucie, na stanowisku 53, 55 Kraków Mogiła odkryto jeden obiekt (169) związany z okresem lateńskim (Bober 2020, Tabl. 5). W jego sąsiedztwie nie stwierdzono występowania innych obiektów datowanych na okres lateński.

Obiekt 169 z Krakowa Mogiły 53, 55 stanowił część znacznie większego kompleksu, który nazywamy glinianką. Glinianka ta, ze względu na specyfikę badań mających formę wąskiego wykopu, została przebadana prawdopodobnie tylko w niewielkiej części. Tworzyły ją nieregularne lub koliste jamy wybieżyskowe. Dno glinianki było nierówne z przegłębieniami, a jej głębokość sięgała miejscami ponad 2 m (tabl. I:a, b). W górnej części wypełniska odkryto struktury, które można interpretować jako miejsce po ognisku. Jak wskazują M. i K. Dzięgielewscy, glinianki związane z okresem lateńskim i okresem wpływów rzymskich nie powstawały w wyniku pierwotnie zaplanowanego przedsięwzięcia, a ich rozmiary i kształt były raczej efektem przypadkowych czynników, takich jak zaleganie złóż gliny. Wspomniani autorzy wskazują na „chaotyczny” sposób eksploatacji glinianek (Dzięgielewska, Dzięgielewski 2015, 268).

Podobne glinianki znane są w okolicach Krakowa głównie z badań ratowniczych prowadzonych w związku z budową autostrady A4. Największy tego typu obiekt, datowany na okres wpływów rzymskich, rozpoznano na stan. 5 w Modlnicy (Dzięgielewska, Dzięgielewski 2015). Z kolei na stan. 2 w Zagórzcu gm. Niepołomice, odkryto kilka glinianek mniejszych rozmiarów, datowanych na przełom okresu lateńskiego i wpływów rzymskich. Obiekty te związane były z odkrytym na tej osadzie piecem służącym do wypału ceramiki malowanej (Chmielewski *et. al.* 2006, 607-608, Ryc. 25, 32, 33). Glinianka odkryta na stan. 53, 55 w Krakowie Mogiła może być z dużym prawdopodobieństwem związana z domniemaną pracownią garncarską na osadzie w Krakowie Krzesławicach 41 (Woźniak 1990, 30; Poleska 2006, 182, 235), która znajduje się w odległości ok. 300-350 m w kierunku północno-zachodnim od omawianego obiektu. O istnieniu w Krakowie

¹ W związku z budową drogi ekspresowej S7 na odcinku granica woj. małopolskiego i świętokrzyskiego – Kraków, odc. budowlany Widoma – Kraków, badania na zlecenie GDDKiA O/Kraków prowadzone przez Konsorcjum Uniwersytet Wrocławski, pl. Uniwersytecki 1, 50-139 Wrocław, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, ul. Wieniawskiego 1, 61-712 Poznań, Fundacja Nauki Archeologia Silesiae, ul. Serowska 23/2, 54-009 Wrocław. Wyników dotychczas nie opublikowano.

Krzesławicach 41 warsztatu produkującego ceramikę malowaną świadczą pochodzące z tego stanowiska odpady produkcyjne, a także pewna odmienność technologiczna ceramiki z tej osady (Poleska 2006, 182).

W górnych partiach glinianki (obiekt 169) stwierdzono pozostałości po ognisku, które nie miało obstawy kamiennej. Podobne sytuacje obserwowane były także na innych stanowiskach, np. Modlnica 5 (Dzięgielewska, Dzięgielewski 2015) czy Zagórze 2 (Chmielewski *et. al.* 2006).

Materiał zabytkowy znaleziony w wypełniku glinianki jest bardzo nieliczny. Odkryto zaledwie 42 fragmenty ceramiki typowej dla grupy tynieckiej, cztery fragmenty i jeden zachowany w całości ciężarek tkacki, jeden przedmiot gliniany (być może ciężarek tkacki?), jeden niewielki fragment nieokreślonego przedmiotu żelaznego, kilka grud polepy konstrukcyjnej, dwa niewielkie fragmenty przepalonych kości zwierzęcych, jeden fragment kamienia gładzonego (por. Trela-Kieferling 2020) oraz 12 fragmentów ceramiki datowanej na starsze okresy, zalegających na złożu wtórnym. Z wypełnika obiektu pobrano próby paleobotaniczne, których wyniki wskazują na intensywne użytkowanie obszaru wokół glinianki (por. Mueller-Bieniek 2020).

Wśród ceramiki wiązanej z ludnością grupy tynieckiej znajdują się zarówno naczynia toczzone na kole, jak i lepiące ręcznie. Ceramika jest silnie rozdrobniona i w większości stanowią ją niecharakterystyczne fragmenty brzuśców. Tylko w kilku przypadkach można przypisać je konkretnym formom. Cechy technologiczne odkrytej ceramiki odpowiadają charakterystyce naczyń z pobliskiej osady w Krakowie Krzesławicach 41. W związku z niewielką ilością materiału dostosowano system opisu cech technologicznych do schematu wypracowanego przez P. Poleską (2006) dla materiałów grupy tynieckiej.

Do grupy ceramicznej **IA** (Poleska 2006, 35), zaliczono dziewięć fragmentów naczyń. Są to fragmenty ceramiki toczzonej na kole o charakterystycznych pomarańczowo-czerwonych barwach powierzchni, zdobionej malowaniem. Zakwalifikowano tu fragmenty z wyraźnymi śladami malowania, a także fragmenty ceramiki o mechanicznie uszkodzonych powierzchniach i pochodzące z niemalowanych zazwyczaj przydennych partii naczyń lub fragmenty naczyń, które nie były pierwotnie pomalowane, a nie różnią się w zakresie pozostałych cech technologicznych od naczyń malowanych i są wykonane z gliny nieschudzonej domieszką mineralną. Grubość ścianek naczyń waha się od 0,3 do 0,6 cm. Naczynia odkryte w Krakowie Mogile 53, 55 dekorowane są pasami malowanymi naprzemiennie farbą białą i czerwoną. Dodatkowo występują cienkie linie lub ornament kratki, wykonane farbą czarną (**tabl. I:1-3**). Sposób malowania naczyń w pasy białe i czerwone jest szeroko rozpowszechniony na całym obszarze osadnictwa celtyckiego. Również wątki geometryczne

w postaci linii i kratek namalowanych ciemną farbą stanowią elementy o szerokim zasięgu występowania (Woźniak 1990, 22, 23; Poleska 2006, 47, 48).

W wypełniku glinianki zidentyfikowano dwa fragmenty ceramiki, które można przypisać do grupy ceramicznej **IB1** wg Poleskiej (2006, 50, 51). Są to gładkie naczynia toczzone na kole, o „czerwonym” wypale, z zauważalną domieszką drobnego piasku. W przełamach widoczny jest szary rdzeń. Opisywane fragmenty pochodzą z naczyń większych rozmiarów, gdyż grubość ich ścianek wynosi ok. 1 cm grubości.

Jeden niewielki fragment brzegu naczynia, odkryty w warstwie kulturowej na odcinku LII, odległym ok. 300 m w linii prostej od omawianej glinianki (**tabl. II:7**) można zakwalifikować do grupy ceramicznej **IB2** wg Poleskiej (2006, 51-64). Grupa ta obejmuje naczynia wykonane na kole garncarskim, wypalone w atmosferze redukcyjnej, o charakterystycznej stalowoszarej barwie. Ceramika tego typu określana jest jako „siwa gładka”. Większość tych naczyń jest bardzo dobrze wypalona, ale występują także stosunkowo rzadko skorupy słabiej wypalone, o powierzchniach podatnych na zarysowanie. Fragment naczynia odkryty w Krakowie Mogile 53, 55 cechuje się właśnie takim słabym wypalem i jest koloru jasnobeżowego. Wylew naczynia jest lekko pogrubiony, prawie pionowy. Zjawisko znikomego występowania ceramiki „siwej gładkiej”, charakterystycznej dla starszej tradycji garncarstwa celtyckiego, na stanowiskach najmłodszej fazy grupy tynieckiej jest powszechnie znane (Poleska 2006, 64). Na stanowisku 41 w Krakowie Krzesławicach ceramika tej grupy jest nieliczna, pochodzi tylko z wypełnisk dwóch obiektów (Poleska, Toboła 1987, 101, 102). Podobnie ceramika toczona na kole „siwa szorstka” (grupa **IC**) odgrywała marginalną rolę w inwentarzach grupy tynieckiej (Poleska 2006, 64, 67). Do tej grupy zaliczono tylko jeden fr. brzuśca naczynia z ob. 169. Jest to fragment o szarych, miękkich powierzchniach i grubości ścianki 0,7 cm.

Prawdopodobnie dwa fragmenty naczyń z obiektu 169 można zaliczyć do grupy **ID** wg Poleskiej (2006, 68). Grupa ta obejmuje ceramikę zasobową wykonaną przy użyciu koła garncarskiego, jednak zniszczone powierzchnie skorup z Krakowa Mogiły 53, 55 uniemożliwiają jednoznaczne ich zaklasyfikowanie. W wypełniku glinianki nie stwierdzono występowania naczyń grafitowych (grupa **IE**).

Obok ceramiki toczzonej, istotną rolę w inwentarzu opisywanej glinianki stanowiła ceramika ręcznie lepiąca. Jej charakter również odpowiada strukturze tak wykonanych naczyń, obecnych na osadach grupy tynieckiej. Można wśród niej wyróżnić pięć fragmentów naczyń, odpowiadających cechom grupy **IIA** wg Poleskiej (2006, 79, 80). Jest to ceramika „stołowa” w typie ceramiki kultury przeworskiej, o gładkich czernionych, a niekiedy grafitowanych, powierzchniach. W grupie tej można wyróżnić fragment niewielkiej misy z wyodrębnionym brzegiem i pionowo

ustawioną górną częścią naczynia (**tabl. I:5**). Analogiczne misy, ujęte przez P. Poleską w typ V.1.2c (2006, 91), pochodzą m.in. z pobliskiego stanowiska w Krakowie Krzesławicach (Poleska, Tobała 1987, Tabl. XXV:12; XXXVII:16). Brzeg tego naczynia, jak również brzeg innego naczynia pochodzący z ob. 169 (**tabl. I:4**), cechują się lekkim pogrubieniem i słabym facetowaniem, które można określić jako wariant c wg T. Dąbrowskiej (1988, 15). Misy o podobnym kształcie stanowią jedną z typowych form ceramiki dla kultury przeworskiej w młodszym okresie przedrzymskim. Natomiast w fazie A3, odpowiadającej LT D2, spotykane są takie misy z wylewami ukształtowanymi zgodnie z wariantem c wg Dąbrowskiej (1988, 44).

Stosunkowo liczną grupę naczyń na stanowisku w Krakowie Mogile 53, 55 stanowi ceramika ręcznie lepiona „kuchenna” w typie kultury przeworskiej, którą można zaliczyć do grupy **IIB** wg Poleskiej (2006, 102, 103). Zbiór ten liczy 15 fragmentów naczyń, wśród których należy wymienić garnek (**tabl. I:6**) oraz misę (**tabl. I:7**). Garnek cechuje się lekko pogrubionym i delikatnie facetowanym brzegiem, który można określić jako wariant c wg Dąbrowskiej. Natomiast godny podkreślenia jest ornament tego naczynia, zachowany w niewielkim fragmencie, ale z dużą dozą prawdopodobieństwa można stwierdzić, że mamy do czynienia z pionowymi bruzdami, imitującymi ornamentykę celtyckich situl grafitowych. Analogiczne zdobienie spotykamy na naczyniach ręcznie lepionych ze stanowiska Kraków Krzesławice 41 (Poleska, Tobała 1987, Tabl. III:11; IV:17; XXV:10, 13). Garnki z wyodrębnionymi facetowanymi brzegami to forma popularna na stanowiskach kultury przeworskiej i grupy tynieckiej, jednak stan zachowania tego naczynia nie pozwala na bliższe określenie formy. Natomiast formą naczynia typową dla inwentarzy grupy tynieckiej jest wspomniana misa z niewyodrębnionym delikatnie pogrubionym brzegiem i zaokrąglonymi ściankami. Można ją zaliczyć do typu III.1.1.2 wg Poleskiej (2006, 109, Ryc. 17:9). Misy ręcznie lepiące o niewyodrębnionych brzegach z rozchylonymi ściankami i półkoliste masowo występują na stanowiskach grupy tynieckiej, ale również na obszarach kultury lateńskiej (Poleska 2006, 110, 111). Są formami trudnymi do datowania ze względu na niewielką zmienność formy.

Wśród materiału pozyskanego z badań na stanowisku w Krakowie Mogile 53, 55 można wyróżnić także niewielką serię ceramiki (8 fragmentów) odpowiadającej grupie **IIC** wg Poleskiej (2006, 115, 116), tzw. ceramice nurtu puchowsko-dackiego. Są to fragmenty ceramiki ręcznie lepionej, niedbale wykonane, o słabo wyrównanych powierzchniach. Naczynia te posiadają domieszkę szamotu w masie garncarskiej i charakteryzują się miękkością i łamliwością, wynikającą ze słabego wypału.

Z wypełniska obiektu pochodzi pięć ciężarków tkackich. Cztery z nich zachowały się fragmentarycznie i cechują się dobrym wypałem oraz gładko wyrównanymi powierzchniami. Zostały wykonane z gliny z domieszką drobnego piasku. Oprócz wspomnianych fragmentów odkryto jeden ciężarek zachowany niemal w całości (**tabl. II:6**), wykonany z gliny z domieszką drobnego piasku, podobnie jak wspomniane wyżej. Nosi on ślady bezpośredniego kontaktu z ogniem, jest słabo wypalony, a częściowo tylko wysuszony dzięki działaniu wysokiej temperatury. Jest to piramidalny ciężarek o podstawie czworokątnej z zaokrąglonymi brzegami o wymiarach ok. 10x10 cm i wysokości 14 cm. Również z wypełniska glinianki pochodzi fragment nieokreślonego przedmiotu glinianego (**tabl. II:5**) – być może jest to także ciężarek tkacki, tylko niewielkich rozmiarów i innego typu. Przedmiot ten jest wykonany z podobnego surowca jak wyżej opisane ciężarki tkackie i został dobrze wypalony. Analogie do odkrytych ciężarków tkackich znajdujemy na osadzie w Krakowie Krzesławicach 41. Odkryto tam kilka niewielkich fragmentów tego typu przedmiotów, które jednak nie pozwoliły na odtworzenie ich kształtu (Poleska, Tobała 1987, 34; 1988, 119). W literaturze podkreślano, że ciężarki tkackie stosunkowo nielicznie występują na osadach kultury lateńskiej czy kultury puchowskiej (Poleska 2006, 166; tam starsza literatura). Z uwagi na fakt, że właśnie w obrębie omawianej glinianki odkryto fragmenty kilku ciężarków tkackich, a przede wszystkim jeden niemal kompletnie zachowany, wskazuje na to, że być może jest to miejsce, w którym je wytwarzano. Prawdopodobnie były na miejscu wypalane, za czym przemawia fakt, iż odkryto tu pozostałości ogniska, a jeden z ciężarków nie jest kompletnie wypalony.

Wśród materiału zabytkowego pochodzącego z obiektu 169 znalazł się niewielki fragment nieokreślonego przedmiotu żelaznego (grubego okucia?). Być może jest to jedynie półfabrykat, a nie pozostałość gotowego wyrobu.

Glinianka nr 169 odkryta na stanowisku 53, 55 w Krakowie Mogile datowana jest na najmłodszą fazę osadnictwa celtyckiego w Małopolsce, podobnie jak osada wiązana z ludnością grupy tynieckiej ze stanowiska 41 Kraków Krzesławice (Poleska 2006, 234). Chronologię tego obiektu można oprzeć na datowaniu odkrytej w jego wypełnisku ceramice, a mianowicie celtyckiej malowanej ceramice tocznej na kole, a także ceramice ręcznie lepionej w typie kultury przeworskiej. Ceramika malowana pojawia się w Małopolsce u schyłku LT D1 i występuje do fazy B1a okresu rzymskiego (Poleska 2006, 49). Natomiast wylewy facetowane typu c wg T. Dąbrowskiej stanowią charakterystyczne formowanie brzegów naczyń ręcznie lepionych kultury przeworskiej w fazie A3 młodszego okresu przedrzymskiego, co należy korelować z fazą LT D2 (Dąbrowska 1988, 44).

WYKAZ SKRÓTÓW:

MANH Materiały Archeologiczne Nowej Huty, Kraków.

LITERATURA:

- Bober J.
2020 *Ratownicze badania wykopaliskowe i nadzory archeologiczne związane z budową sieci ciepłej w Krakowie Nowej Hucie – wprowadzenie*, MANH 26, 185-194.
- Chmielewski B., Okoński J., Suchorska-Rola M.
2006 *Sprawozdanie z ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku 2 w Zagórzcu, gm. Niepołomice w latach 2003-2004*, [w:] Z. Bukowski, M. Gierlach (red.), Raport 2003-2004, 597-612.
- Dąbrowska T.
1988 *Wczesne fazy kultury przeworskiej*, Warszawa.
- Dziągiewska M., Dziągiewski K.
2015 *Glinianki użytkowane przez ludność kultury przeworskiej w młodszym okresie wpływów rzymskich w Modlnicy*, [w:] K. Dziągiewski, M. Dziągiewska, A. Szyber (red.), *Modlnica, stan. 5. Od późnej epoki brązu po czasy średniowiecza*. Via Archaeologica. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce, Kraków, 263-307.
- Mueller-Bieniek A.
2020 *Mogiła 53, 55 – Kopiec Wandy raport z badań archeobotanicznych*, MANH 26, 305-310.
- Poleska P.
2006 *Celtycki mikroregion osadniczy w rejonie podkrakowskim*, Biblioteka Muzeum Archeologicznego w Krakowie 2, Kraków.
- Poleska P., Toboła G.
1987 *Osada grupy tynieckiej kultury lateńskiej na stan. 41 w Nowej Hucie-Krzesławicach (Część I. Katalog materiałów)*, MANH 11, 7-119.
1988 *Osada grupy tynieckiej kultury lateńskiej na stan. 41 w Nowej Hucie-Krzesławicach (Część II. Analiza materiałów)*, MANH 12, 88-130.
1989 *Materiały lateńskie ze stan. 41 w Nowej Hucie-Krzesławicach (badania 1987 r.)*, MANH 13, 125-132.
- Trela-Kieferling E.
2020 *Wyroby kamienne z badań archeologicznych na trasie sieci ciepłowniczej w Nowej Hucie*, MANH 26, 289-303.
- Woźniak Z.
1990 *Osada grupy tynieckiej w Podłężu, woj. krakowskie*. Wrocław-Warszawa-Kraków.

M. BYRSKA-FUDALI, JUSTYNA RODAK

The clay pit from the La Tène period on the route of heating network construction in Kraków Nowa Huta. Summary

During the rescue archaeological research conducted on the route of heating network construction in Nowa Huta, sites 53 and 55, Kraków Mogiła, one feature (no. 169, section C) dated to the La Tène period was discovered (see: Bober, editorial in this book; Plate 5). This feature is a part of a much bigger complex, called "the clay pit". The clay pit in the researched area was composed of some irregular and circular excavation pits and one burn pit (Plate 1). The bottom of the clay pit was uneven with depressions, sometimes to 2 meters deep. In the filling of the feature, 42 fragments of handmade ceramics as well as wheel thrown (painted) pottery from the La Tène period were found. Remaining artefacts from this feature were four fragments and one completely preserved loom weight (Plate 1-2), nine lumps of construction daub, two tiny fragments of burnt animal bones, one fragment of a polished stone and 12

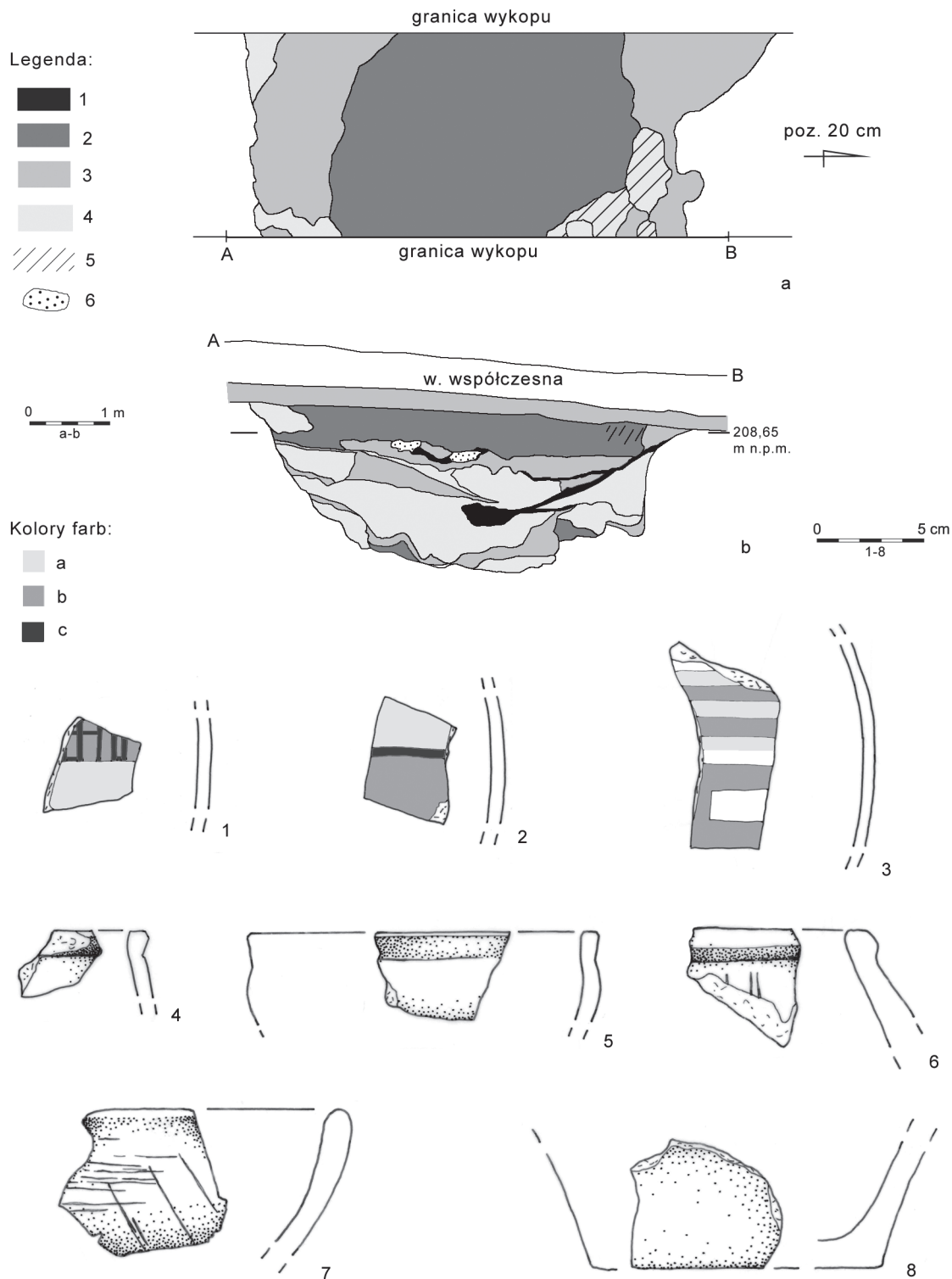
fragments of pottery from previous periods. In the direct vicinity of the clay pit any other features dated to the La Tène were not registered.

A settlement of the Tyniec group of the La Tène period (site 41 in Kraków Krzesławice) was situated at a distance of 300-350 meters in the direction north-west of the discussed clay pit. Most probably, it should be linked with pottery production of this site.

All fragments of pottery discovered in feature no.169 are dated to the phase III of so-called Tyniec group of the La Tène period (decline of LT D1 and LT D2) and have their parallels among materials deriving from site 41 in Kraków Krzesławice (Poleska, Toboła 1987; 1988; 1989).

In the cultural layer in section LII one fragment of greyware (wheel thrown ceramics) was found. It is dated to the same period as the discussed above clay pit.

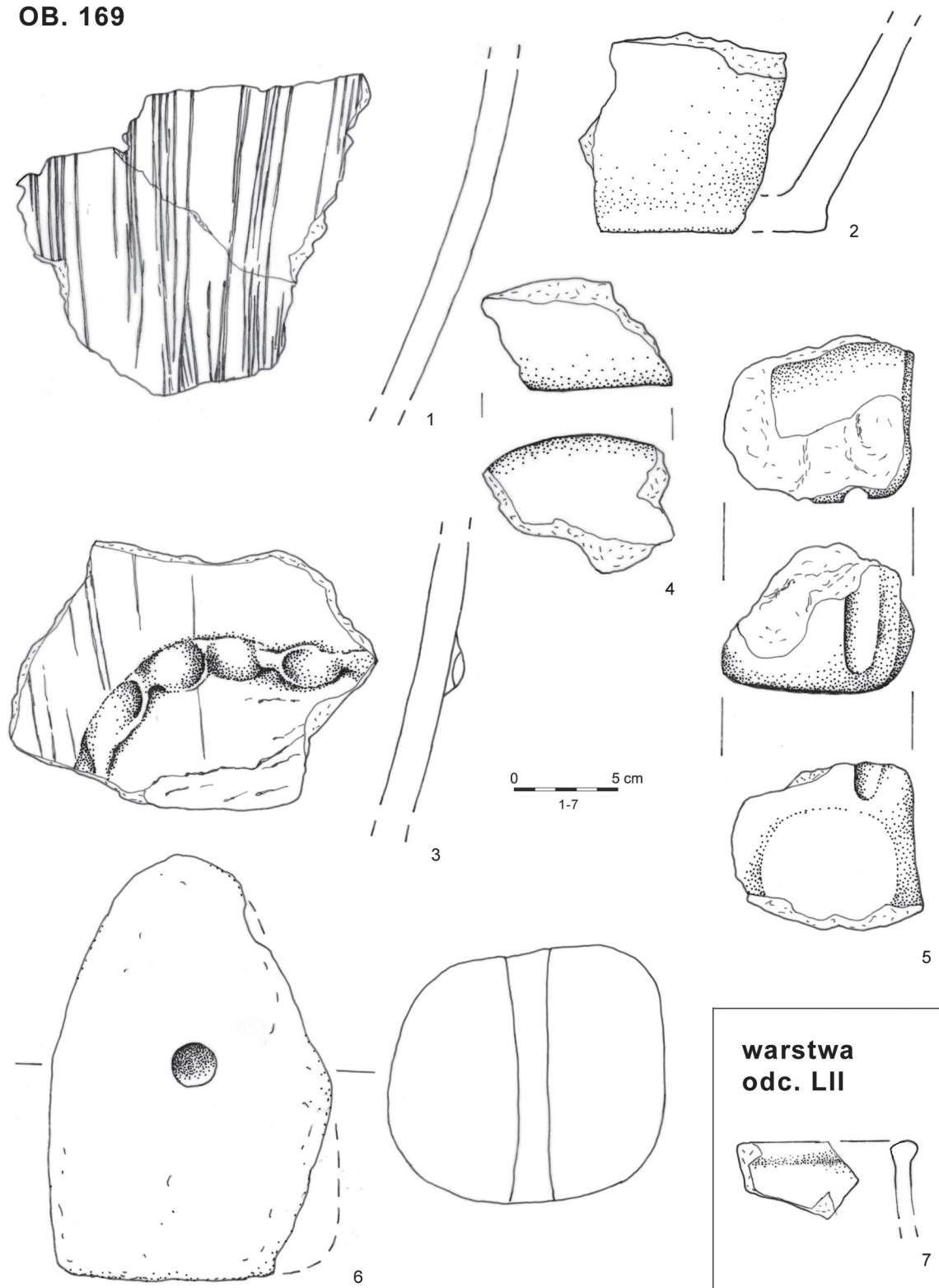
OB. 169

Tabl. I. Kraków Mogiła, stan. 53, 55, a - b - rzut poziomy i profil obiektu 169 oraz wybrany materiał z obiektu: 1 - 8 - glina. Legenda: 1 - warstwa czarna; 2 - warstwa ciemnobrunatna, ciemnoszara; 3 - warstwa brunatna, szara; 4 - warstwa jasnobrunatna, jasnoszara; 5 - przepalenie; 6 - polepa. Kolory farb: a - biała, b - czerwona, c - czarna.
Rys. M. Byrska-Fudali

Plate I - Kraków Mogiła, site 53, 55, a - b - horizontal projection and profile of feature 169 and selected materials from the feature: 1 - 8 - clay. Symbols: 1 - black layer; 2 - dark-brownish layer, dark-grey layer; 3 - brownish layer, grey layer; 4 - light-grey and light-brownish layer; 5 - layer of burning. Paint colors a - white, b - red, c - black.
Drawing by M. Byrska-Fudali

OB. 169

Tabl. II. Kraków Mogiła, stan. 53, 55, wybrany materiał z obiektu 169 i warstwy kulturowej: 1 - 7 glina.

Rys. M. Byrska-Fudali

Plate II - Kraków Mogiła, site 53, 55, selected materials from feature 169 and from the cultural layer 1 - 7 - clay.

Drawing by M. Byrska-Fudali